

ОСОБЛИВОСТІ ЦЕРКОВНО-ДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН У БОГОСЛОВСЬКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ МИТРОПОЛИТА АЛЕКСІЯ (ГРОМАДСЬКОГО)

Донедавна ім'я митрополита Алексія (О.Я. Громадського) згадувалося дослідниками, переважно істориками та релігієзнавцями, здебільшого в контексті проблеми розколу Православної Церкви на українських землях в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1943 років як очільника Автономної Церкви. При цьому він залишається майже невідомий як релігійний мислитель, а між тим, у своїх багаточисельних богословсько-філософських та історико-релігієзнавчих працях владика піднімав найзлободенніші релігійно-духовні проблеми життя суспільства та особи, багато з яких не втратили своєї актуальності й до нині. З часу, коли Україна стала на шлях усвідомлення себе демократичною країною, почався процес перегляду взаємовідносин нашої держави з різними соціальними інститутами, в тому числі й Церквою, пошуку такої моделі, яка б забезпечувала гармонійний розвиток і держави, і Церкви. В цьому контексті дослідження поглядів одного з видатних ієрархів-інтелектуалів митрополита Алексія на церковно-державні взаємовідносини є досить важливим та актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій з теми. Слід сказати, що погляди Громадського на церковно-державні відносини ще не були прямим предметом дослідження ні вітчизняних, ні закордонних вчених, хоча деякі дослідники (І.Власовський, В.Борщевич, Н.Стоколос) побіжно торкалися ставлення митрополита Алексія до цієї проблеми. Щодо особливостей церковно-державних взаємовідносин взагалі, то ними займалася велика кількість вчених з різних галузей знань: історики, політологи, філософи, соціологи, релігієзнавці, як російські (М.Безбородов, Л.Костогризова, Е.Мезіна І.Яблоков), так і українські (В.Бліхар, С.Кияк, Р.Множинська, С.Осиповський, О.Саган). Зазначимо й конфесійних дослідників, серед яких В.Зеньковський, П.Євдокимов та О.Шмеман, які займались богословсько-філософським аналізом специфічного для християнства сегменту даної проблематики. Все це свідчить про актуальність та перспективність дослідження цієї теми.

Метою дослідження є вивчення особливостей церковно-державних взаємовідносин у філософсько-релігійній концепції митрополита Алексія (Громадського).

Виклад основного матеріалу. Варто вказати, що проблема церковно-державних взаємовідносин з'явилася з виходом християнства на історичну

арену, коли воно почало завойовувати все більший суспільний простір в античному соціумі. В язичницьких цивілізаціях така проблема не стояла взагалі, оскільки імператор був і главою держави, і верховним жерцем («Pontifex Maximus»). Згодом у християнстві з'являється дві моделі: для західного християнства – «папоцезаризм», з домінуванням духовної влади, в особі папи, над світською; для східного – принцип «симфонії влад», де часто спостерігався зсув до «цезаропапізму», коли імператор намагався нав'язати своє домінування над владою духовною. Яку ж Церкву мав на увазі митрополит Алексій, коли він описує взаємовідносини по лінії «церква-держава»? Вочевидь, оскільки Громадський мав цілком чітку конфесійну приналежність, був православним ієрархом, то у більшості випадків мається на увазі саме Православна Церква. Але, враховуючи той факт, що на українських землях, де провадив свою громадсько-релігійну діяльність митрополит Алексій, досить широко була представлена і Римо-Католицька Церква, то він розмірковує також над значенням у церковно-державних взаєминах і цієї Церкви. За об'єктивних обставин ієрарху довелося проживати у різних державних утвореннях (Російській імперії, II Речі Посполитій, СРСР, окупаційному Рейхскомісаріаті «Україна») з різною специфікою релігійної політики, що наклало свій відбиток на його погляди щодо церковно-державних відносин.

Митрополит Алексій був прекрасним знавцем історії України і чітко усвідомлював, яку роль в ній відігравала як загалом релігія, так і Церква зокрема. Мислитель зазначає, що «Церква – фундамент Держави і Нації, і що той фундамент повинен бути міцним», якщо на меті стоїть питання розбудови сильної держави²⁸⁸. Відтак вихідним положенням державно-церковних відносин, за Громадським, є фундаментальна значимість і величезна роль релігійного чинника у суспільному просторі.

Проблематикою взаємодії держави й Церкви митрополит Алексій цікавився, ще будучи студентом Київської духовної академії. Його дисертаційне дослідження безпосередньо торкається особливостей взаємодії Польської держави та християнської Церкви. Незважаючи на те, що мислитель не має окремої праці, де б основна увага була сфокусована на церковно-державних відносинах, проте не помилилось, якщо скажемо, що дана проблематика займала достатньо значне місце у його рефлексіях, прямо чи опосередковано, піднімалась ним у різних працях та практичній діяльності як духовного лідера.

Слід зазначити, що для Громадського держава і Церква носять різні ціннісні навантаження, оскільки мають різну природу. Церква, вважає Алексій, є абсолютною величиною, оскільки є «богочоловічеським» організмом. За своєю суттю вона має онтологічний характер. Держава ж,

²⁸⁸ Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910–1969. Упор. Ю.Горбач та ін. Ред. колегія: П.Сохань та ін. – К., , 2011. – С. 251.

величина відносна, цілком людська інституція («царство Кесаря»), яка в історії народилася, в історії і закінчиться, тому має темпоральний характер. При цьому Церква за своєю природою хоч і не «від світу цього», та «у світі» і «для світу», завданням якої є преображення і «цього світу», а відтак Церкві слід шукати адекватні моделі відносин з державою, зважаючи на її історичні форми.

При цьому слід зазначити, що для Громадського ступінь зближення Церкви й держави напряду залежить від форми правління держави. Якщо це православна монархія (Візантія, Київська Русь, Російська імперія), то глибина взаємопроникнення церковного організму й державного досить значна, хоча має й свою специфіку (тут не йдеться про «цезаропапізм»). Оскільки очільник держави (імператор, князь) є і монархом, самодержцем, у підпорядкуванні якого всі піддані, в тому числі й ієрархія, але, поряд з цим, він же й «перший мирянин», який приймає причастя з рук патріарха²⁸⁹. Звідси, для Алексія, ідеалом пастиря є архієрей, «как печальник пред Царем и поборник пред властями за... веру православную и русскую народность», що стоїть «на страже религиозных и национальных интересов»²⁹⁰.

Коли Громадський розмірковує над сутністю взаємин держави і Церкви, то вектор його рефлексій рухається у телеологічній перспективі, з огляду на містичне розуміння історії як «священної», в основі якої релігійно-есхатологічна мета. Розмірковуючи над історичним життям руського народу, мислитель доходить висновку, що наш народ «любив свою націю і батьківщину в ім'я вищої цілі, цілі святої божественної», тому й завданням життя і «особистого, громадянського», і «державного» є поширення «духовного скарбу» – «віри православної»²⁹¹.

Осмислюючи подію хрещення Русі, Алексій приходять до думки, що геній князя Володимира з прийняттям християнства та інституційного утвердження Церкви зумів побудувати настільки специфічно тісні взаємовідносини «двох влад», що вони, не зливаючись в одну, змогли стати фундаментом нової держави. Візантійське православ'я настільки органічно проникло в «душу нашого народу», що змогло не лише «об'єднати поділені племена слов'янські», а й «на протязі стількох віків зберігати нашу народність». Церква «освячувала» не лише владу, а й «закони і всілякий добropорядок», при цьому для Громадського головним є не те, що особистість князя і його владних структур сакралізувалися, а те, що сакральним ставало служіння князя як інституту. Цим Церква підтримувала

²⁸⁹ Див: Алексій (Громадський), архиєп. Слово на день 950-ліття охрещення Русі. – Крем'янець, 1938.

²⁹⁰ Громадский А., свящ. На память о незабвенных днях прощания Холмщины со своим Архипастырем. – Холм: Тип-я Холмского Свято-Богородицкаго Братства, 1914. – С. 10.

²⁹¹ Алексій (Громадський), архиєп. Слово на день 950-ліття охрещення Русі... – С. 5.

владу, оскільки вона «утверджувала порядок громадський, внушаючи кожному про святість і непреложність взаємних прав і обов'язків»²⁹².

Тут владика Алексій імпліцитно виражає своє ставлення до відносин «державного» і «релігійного» у руслі візантійської моделі «симфонії», де метою - як державної влади, так і церковної - є спільне релігійне завдання: слідуючи «волі Божій» «розкрити у світі Божу правду», щоб досягти високої метафізичної мети – «спасіння чоловіка»²⁹³. Громадський опирається на християнську позицію апостола Павла: «Нема влади, яка б не від Бога; усяка влада від Бога наставлена» (Рим. 13:1) і робить висновок, що саме «Бог керує цілими державами, дає їм управителів і орудує ними»²⁹⁴. А тому ставлення християнина і Церкви до земної влади має бути лояльним, якщо тільки держава не стає явною перепоною для досягнення церковно-релігійної мети. Взагалі, для східно-християнської релігійної свідомості церковно-політичні взаємовідносини впливають з християнської історіософської концепції²⁹⁵. І тут думка Громадського рухається саме за цією логікою.

Як антипод візантійської парадигми державно-церковних взаємовідносин, митрополит Алексій показує західно-християнську модель. Він вкрай негативно оцінює принцип «папоцезаризму» і теорію «двох мечей», сприйняту Римо-Католицькою Церквою ще з часів Бл. Августина («*De civitate Dei*»), коли Папа виступав джерелом як духовної, так і світської влад. Митрополит зазначає: «Сущность папства всегда, как и ныне, состояла в идее всехристианства (*tota christianitas*), понятого в смысле всемирного римского государства, которому должна была подчиняться и с ним слиться не только вся церковь, но и гражданская община»²⁹⁶. Ця «ідея папського всевлястия», вважав владика Алексій, була сприйнята західною церквою від язичництва, «от императоров гордого Рима», що носили титул «*Pontifex Maximus*» і не відповідає ідеалу християнської простоти²⁹⁷. Відтак, за думкою ієрарха, західно-християнська Церква починає деградувати і все далі дистанціюватися від високих ранньохристиянських ідеалів.

Так, характеризуючи взаємовідносини західно-християнської Церкви і західних державних утворень, Алексій жорстко засуджує злиття «франко-німецьких королей» та ієрархії, коли «пастыри, призваны обличать пред

²⁹² Там само. – С. 5-7.

²⁹³ Алексій (Громадський), архиєп. Слово при відкритті Волинського Єпархіального Зібрання 12 лютого 1936 р. // Церква і Нарід. – 1936. – Ч. 4. – 15 лют. – С. 98

²⁹⁴ Тучемський М., протоієрей По глухих закутках Волинського Полісся. – Кремянець, 1938. – С. 86.

²⁹⁵ Зеньковский В. В. Христианская философия. – М.: Институт русской цивилизации, 2010. – С. 328.

²⁹⁶ Громадский А. Появление и первоначальная история христианства в Польше: дис. ... канд. богословия. – К., 1908. – С. 10.

²⁹⁷ Там само. – С. 11.

людьми суету мира, словом и делом внушать беспристрастность к земным вещам, в себе начали представлять соблазнительный пример мирской пышности, честолюбия и высокомерия, ...были герцогами, графами, маркизами, ...собственными руками, освященными на приношение бескровной жертвы, убивали своих противников»²⁹⁸. Особливо не сприяла дана практика місіонерській роботі Церкви. Наприклад, митрополит Алексій описує те, як Карл Великий наклав на слов'янські племена величезну данину, але, окрім цього, «велел еще платить десятину духовенству». Слов'яни «свою ненависть перенесли и на немецкое духовенство», яке також подавало немало приводів негативного до себе ставлення, оскільки «имело в виду только свои доходы и совершенно не заботилось о понятном для народа богослужении и духовных нуждах своих славянских пасомых»²⁹⁹. Дана модель викликала лише озлобленість народів, оскільки «Крест в руках западных миссионеров являлся не символом спасения и свободы, а знаменем политического гнета и рабства», а священство в новонавернених державах вважало себе не стільки духовними служителями, скільки державними підданими держави-сюзерена, тому мало місце ще й «политическое шпионство»³⁰⁰. Така практика західно-християнської Церкви, за переконаннями Громадського, глибоко компрометувала Церкву в очах вірних, як інституцію, яка мала б нести високі ідеали християнської моралі та духовності як у суспільство загалом, так і в середовище політичних еліт зокрема.

Цій моделі політико-релігійного союзу Алексій протиставляє місію свв. Кирила та Мефодія. Мислитель припускає, що в Константинополі (як у імператора, так і у патріарха) могли мати місце й політичні амбіції щодо цієї місії, проте, як вважав Громадський, самі солунські брати були «чуждыми политических тенденций и мирских целей», що й стало запорукою їх місіонерського успіху³⁰¹. Проте, коли митрополит розмірковує про особливості церковно-державних відносин на західноєвропейських реаліях XVIII-XIX ст., то ставить у приклад Австрію, де Церкві «была предоставлена полная свобода в делах внутреннего управления, духовенство было изъято из юрисдикции светской власти и подлежало суду митрополита...». Хоча, зазначає ієрарх, «Австрийское правительство действовало не всегда искренно», оскільки «были попытки отклонить симпатии православных сербов от Востока к Западу», але прямого тиску на Церкву не чинилось³⁰². У свідомості Алексія, іноді між рядків, а іноді й

²⁹⁸ Там же. – С. 95.

²⁹⁹ Там же. – С. 100.

³⁰⁰ Там же. – С. 106-107.

³⁰¹ Там же. – С. 109.

³⁰² Алексий (Громадский), еп. Посещение Его Блаженством, Блаженнейшим Митрополитом Дионисием Святых Православных Автокефальных Восточных Церквей. – Варшава: Синодальная типография, 1928. – С. 110.

прямо в текстах, католицтво майже завжди асоціюється з «латинським лукавством», «єзуїтством», а всі рівні церковно-державних відносин – або прямий «папоцезаризм», або його приховані форми.

Розмірковує Алексій і над проблемою присутності Церкви та її духовних лідерів у політичному просторі держави. За його переконаннями, спроба абсолютної «аполітичності в духовном лице – лише самообман». Свою позицію митрополит будує з огляду на місійну мету Церкви у «світі»: «Ведь, если Церковь имеет в виду, как главную свою цель, христианизацию общества людей, то как служители Церкви могут уклоняться от политики?», – запитує ієрарх. Далі мислитель розмірковує у досить прагматичному ключі. Якщо під аполітичністю розуміти дистанціювання ієрархами від підтримки якоїсь конкретної партії, то місце влади «нікогда у людей не остается пустым», а відтак, «на него охотно восседают» інші партії, які можуть бути відверто ворожі Церкві. І Церква, як соціальний інститут, так чи інакше буде втягнена в політичний процес, «ибо все желают иметь Церковь своим орудием для политических и партийных целей, – тогда лучше не говорит об аполитичности Иерархов»³⁰³. Таким чином, за думкою митрополита Алексія, якщо Церква хоче виконати свою місію у соціумі, вона, в особі своїх ієрархів, повинна стати активним учасником державно-церковних взаємовідносин, в тому числі й у політичній площині. При цьому, дискутуючи по цій проблемі зі своїми опонентами, ієрархами Хризостомом та Єлевферієм, відчувається, що владика Алексій захищає політичну активність Церкви, але як крок вимушений, а не природний для Церкви. Для нього важливо, щоб ця «політичність» Церкви була збалансована, щоб існувала межа, за яку б Церква не змогла заходити, щоб не здрейфувати до суто політичної сили і не втратити свій релігійно-моральний імператив. Коли ж у царині релігійно-політичних відносин якась політична сила намагається втягнути Церкву у вузько політичну боротьбу, Церква повинна різко дистанціюватись від цих процесів, оскільки вони деструктивні для Церкви. Громадський зазначає: «Біда, коли політичний клуб зроблять з церкви...»³⁰⁴.

Відносно ставлення владика Алексія щодо активної участі представників ієрархії безпосередньо у інститутах влади, то він не лише вважає таку практику за нормальну, а й схвалює її, за умови, якщо на те є згода переважної більшості вірних. При цьому митрополит попереджає, що є загроза, коли релігійні і громадсько-політичні обов'язки «сплетаются» дуже «тесно и органично неразрывно» і вже «тяжело сказать, где заканчиваются одни и начинаются другие», він вважав це «бременем»³⁰⁵.

³⁰³ Там же. – С. 43.

³⁰⁴ Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910-1969... – С. 284.

³⁰⁵ Громадский А., священник На память о незабвенных днях прощания Холмщины со своим Архипастырем... – С. 12-15.

Однак, заради деяких цілей, які однаково корисні як державі, так і Церкві, таке стратегічне об'єднання, хоча й не зрощення, двох важливих суспільних інститутів, можливе, а іноді й потрібне. Стратегічну виправданість зближення Церкви і держави митрополит Алексій ілюструє на історичному прикладі державно-церковних колізій у Моравії. Громадський зазначає, що «в деле объединения славянства» можливо було б добитися відчутних результатів лише за ситуації, «если бы государственная власть... была всегда в союзе с церковью». Але, «к сожалению», світська влада «не придавала много значения... национальной церкви», консолідації не відбулось і від цього втратили як церква, так і держава: «представители славянской самобытности... были побеждены», а «дальнейшее национальное развитие и политический рост... были абсолютно немыслимы»³⁰⁶.

Увійшовши у склад II Речі Посполитої, Православна Церква втратила привілейоване становище і опинилась конфесійною меншістю, *de facto* держава фаворитизувала Римо-Католицьку Церкву. У цих обставинах Громадський своєю практичною діяльністю виявляв лояльність щодо держави і всіляко підтримував зв'язки з державними інституціями як центральними, так і на місцях. При фактах дискримінації Православної Церкви, Алексій постійно опирається на принцип рівності конфесій, закладений у Конституції³⁰⁷, входить у Змішану церковно-державну комісію, що готувала «Статут», який на правових засадах затвердив би партнерські взаємовідносини держави й Церкви. Тобто, Алексій вважає, що налагодження максимально тісного зв'язку з владою на правових партнерських засадах дасть змогу зберегти Церкві внутрішню свободу і реалізувати свою релігійну місію у суспільстві.

Цікавими є роздуми Алексія щодо ставлення Церкви до окупаційної влади. Він вважає, що якщо вона «не уничтожает национальной самобытности во внутренней жизни и народном развитии, ...терпимо относится к религиозным убеждениям», то навіть при відсутності політичної незалежності такий стан речей може бути прийнятним для Церкви, хоча й не бажаним³⁰⁸. Іноді, за таких обставин, Церква, в особі свого очільника, вимушена «являться не только главою своего клира и паствы, а и гражданским представителем... за свой народ», яскравим представником чого був антиохійський патріарх, що виступав «этнархом

³⁰⁶ Громадский А. Появление и первоначальная история христианства в Польше: дис. ... канд. богословия... – С. 163-165.

³⁰⁷ Див.: Алексій (Громадський) архієп. Меморіал до Пана Міністра Ісповідань і Народньої Освіти... // Церква і Нарід. – 1935. – Ч. 2. – 1 квіт. – С. 57-58; Алексій (Громадський) архієп. Слово на неділю о блудному... // Церква і Нарід. – 1938. – Ч. 4. – 15 лют. – С. 127-129.

³⁰⁸ Громадский А. Появление и первоначальная история христианства в Польше: дис. ... канд. богословия... – С. 171.

свого народа» перед владою Порти, хоча це «создавало ему много неприятностей и огорчений»³⁰⁹.

Позиція Громадського щодо співпраці з владою, яка, з релігійно-моральної точки зору досить сумнівна, може видатися дещо непослідовною. Так, він жорстко критикує митрополита Сергія (Страгородського) за його декларацію лояльності до більшовицької влади. Митрополит Алексій звинувачує Сергія за те, що він «связался с врагами Христа и Св. Церкви – гнусными богохульниками коммунистами, которые проповедают непримиримую ненависть ко Христовой вере и Церкви...»³¹⁰. Коли ж сам Громадський опиняється у складі СРСР, то сам йде на співпрацю з владою. Згодом, хоча й не без вагань, погоджується на співпрацю з окупаційною нацистською владою: «Після успішного контакту з Владою я відчуваю себе більш бадьоро і працюю так, як давно вже не працював»³¹¹. Владика Алексій пояснює, що прийнятною є німецька влада, перш за все, тому, що «привернули нам свободу віри і спокійного ісповідання наших релігійних переконань»³¹². Можна припустити³¹³, що для митрополита, навіть, якщо влада є окупаційною та при цьому виявляє лояльність до Церкви, не заважає їй виконувати свою сотеріологічну функцію, може бути прийнятною.

Чи є тут колізія у поглядах ієрарха, чи змінив тут він своїм принципам? Вважаємо, що така трансформація поглядів Громадського детермінована цілою низкою когерентних причин. По-перше, особиста глибока антипатія до Радянської влади, особливо після арешту і знущань у 1941 році³¹⁴. По-друге, Алексій не мав досвіду відносин з відверто антицерковною владою, коли заради збереження Церкви, в тому числі й фізичного, потрібно було йти на тяжкі компроміси, як це робив Сергій (Страгородський). Тому можна зазначити, що тут не стільки зміна принципам, скільки необ'єктивна, поспішна оцінка реалій, яка згодом скоректувалася самою логікою подій.

Висновки. Таким чином відзначимо те, що побудова гармонійних відносин між державою та Церквою для митрополита Алексія є запорукою

³⁰⁹ Алексій (Громадський), еп. Посещение Его Блаженством... – С. 100.

³¹⁰ Алексій (Громадський), архиеп. Непрошенные радители или около автокефалии Православной Церкви в Польше. – Варшава: Синодальная типография, 1929. – С. 21.

³¹¹ Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910–1969... – С. 276.

³¹² Алексій (Громадський), митр. Відозва до Преосвященних архіпастирів, Всечесного Духовенства, Преподобного Монашества і боголюбивих вірних Православної церкви в Україні // Рівненський обласний краєзнавчий музей, 7468 / VIII Д 2142. – Арк. 1.

³¹³ Слід зазначити, що дуже важко, опираючись на офіційні «Відозви» та «Звернення» окупаційного періоду, робити висновки про істинність тих чи інших поглядів митрополита Алексія. Дуже часто такого роду «Відозви» робилися під жорстким тиском нацистської влади і були своєрідною «платою» за можливість вільно провадити церковну діяльність.

³¹⁴ Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Ф.6. – Спр.75 169. – Арк. 1.

духовно-морального здоров'я суспільства. Примітно, що перспектива міркування Громадського розгортається не стільки у теоретичному, скільки у праксеологічному ключі. Саме тому моделі церковно-державних відносин ієрарх-мислитель аналізує на широкому матеріалі, заглиблюючись як в історичні ретроспективи, так і в сучасні йому реалії з метою відзначити оптимальну парадигму цих взаємовідносин. Митрополит аналізує особливості церковно-державних відносин не стільки у юридичній площині, скільки з позицій релігійно-історіософської перспективи. Для нього сутність цих взаємовідносин не полягає у проблемі домінування якоїсь із влад, світської чи духовної, як це було у західній релігійно-філософській думці. Громадський виходить з того, що Церква і держава мають виконувати різні функції в «світі цьому», які, хоча й диференційовані, але не протилежні, а тому в основі відносин має бути баланс, за яким і одна і друга інституція могли б оптимально виконувати свою місію. Виходячи з цього, для ієрарха ідеалом державно-церковних відносин був візантійський принцип «симфонії влад». При цьому, будучи глибоким мислителем та прекрасним істориком Церкви, Громадський розумів, що відпрацювати якусь статичну модель церковно-державних відносин, яка б могла працювати довгі століття, неможливо. «Зміна обставин» неодмінно тягла за собою і зміну парадигми відносин Церкви і держави.

А н т о ц і ї

Іценко О.Г. Особливості церковно-державних взаємовідносин у богословсько-філософській концепції митрополита Алексія (Громадського). В статті проаналізовано погляди митрополита Алексія (Громадського) на особливості взаємовідносин церкви й держави, як важливий сегмент внутрішньосуспільних комунікацій. На основі дослідження ряду праць ієрарха та його практичної діяльності встановлено, що для мислителя побудова гармонійних відносин між державою та церквою є запорукою духовно-морального здоров'я суспільства. Ідеалом державно-церковних відносин, для Громадського, був принцип «симфонії властей», при цьому, враховуючи форму державного правління, ієрарх не відкидав і інших моделей відносин, за умови збереження за церквою її внутрішньої свободи.

Ключові слова: папоцезаризм, цезаропапізм, релігія, конфесія, церковно-державні відносини, церква.

Itsenko O.G. Features of church-state relations in the theological and philosophical concepts of Metropolitan Alexis (Gromadskoho).

The article analyzes the views of Metropolitan Alexis (Gromadskoho) in the features of the relations of the church and the state as an important segment of

the innersociety communications. Based on a number of research papers of hierarchy and his practice, it was found that for the thinker the construction of harmonious relations between the state and the church is the key to spiritual and moral health of society. The ideal of state-church relations for Gromadsky was the principle of “symphony of powers”, while taking into account the form of government, the hierarchy did not reject the other models of relations, while maintaining at the Church it inner freedom.

Keywords: papocaesarism, caesaropapism, religion, confession, church-state relations, church.

Анатолій КОЛОДНИЙ (Київ)

**ВОЛОДИМИР ОЛЕКСЮК –
ФІЛОСОФ-БОГОСЛОВ З УКРАЇНСЬКОЮ ДУШЕЮ
(до 100-річчя від дня народження і 20-річчя з року смерті)**

Національна належність філософа визначається не географічним тереном його проживання, не мовою видруку творів, не прихильністю його до певної філософської традиції, а насамперед духом етнічної самосвідомості, який з необхідністю проглядається в змісті написаних ним праць, їх тематичній зорієнтованості, в стилі філософствування, практичній націленості його творчої спадщини – прагненні допомогти своєму народу в історичному самовизначенні, в його соціальному поступі. Саме останнє дає підставу віднести до плеяди українських філософів доктора філософії Володимира Ілліча Олексюка, який народився в 1913 році – це б то сто років тому – в знаному Карпатському селі Шешори, здобув середню освіту в Коломиї, філософську – у Львівському університеті, в університетах Фрайбурга і Нью-Йорка. Докторську ступінь за працю «Метафізична дійсність різниці між суттю та існуванням буття» В.Олексюк здобув у 1967 році в університеті Східної Флориди. З 1970 року проживав в Чікаго, очолював Українське католицьке академічне об'єднання «Обнова», водночас був членом низки міжнародних філософських товариств.

Хоч основні наукові праці вченого і присвячені дослідженню філософії томізму (Томізм. Християнська філософія св. Томи з Аквіну. - Чікаго, 1975; Основи реалістичної, аристотелівсько-томістичної філософії. – Чікаго, 1981 та ін.), проте сенс свого життя він вбачав у тому, щоб, поринувши думкою в глибини духовності свого народу і християнсько-божественну вічність, зрозуміти свою власну суть як українця, послужити для добра української нації. Філософ при цьому виходив з того, що усвідомити субстанційну цілісність, специфічну природу українського народу можна лише на основі